

Křesťanská víra a moderní věda

Ladislav Hejdánek

- ◆ fragment | přípravné poznámky, česky, vznik: leden 1960 (pravděpodobně)
- ◆ fragment | preparatory notes, Czech, origin: leden 1960 (pravděpodobně)

Křesťanská víra a moderní věda. Poznámky [1960]¹

Tyto úvahy jsou určeny k rozhovoru. Nechtějí považovat nic za definitivní. Vznikly jako reflexe nad nesnázemi, do nichž se dostávají věřící laici, kteří tak či onak pracují v oborech, v nichž jsou nebo se dostávají do úzkého styku s moderní vědou (a technikou). Mají pocit, že propadají jakési zvláštní schizofrenii (ostatně k tomu není třeba zvláště úzkého kontaktu s vědou; moderním životem věda už natolik pronikla, že onou „schizofrenií“ je poznamenán každý).

Ideologický nápor tzv. atheistické propagandy má svůj pozitivní smysl především proto, že nutí k tomu, aby se tyto otázky vyjasnily. Lidský život nemůže trvale spočívat v této rozpolcenosti; živé vědomí a otevřený smysl pro skutečnost rozpolcenosti nemohou zůstat u hotového faktu, ale nutně usilují o překonání rozporu, o opětovné sjednocení jak myšlení, tak především života. Jinými slovy: je třeba vzít zcela vážně obojí: křesťanskou víru i moderní vědu. A je třeba vědecky korektně uplatnit víru ve vědě a s hlubokým porozuměním provést všechny důsledky z vědy plynoucí při pokusu o moderní reinterpretaci kérygmatu.

1. I. 1960

V křesťanské zvěsti bylo použito jako materiálu výraziva, představového vybavení, významových okruhů, pojmových struktur a vůbec myšlenkových celků anebo souvislostí, které byly k dispozici. (To jen pokud mluvíme o slovním znění evangelia; kromě toho tu byly okruhy mimo-logické, religiózní, kultické apod.) Původně v kruzích křesťanských i mimokřesťanských byla v této otázce v celé řadě bodů jednota: křesťanská zvěst navazovala na daný materiál, použila jej (často za cenu značných deformací) k svým účelům, posunovala smysl pojmů atd. Avšak v dějinách křesťanského myšlení došlo právě v této okrajové záležitosti k neuvěřitelné stagnaci, zatímco v sekulárních oborech se připravovala po dlouhá staletí velká změna. Došlo pak po uskutečnění naprosté emancipace vědy od theologické vlády k tomu, že křesťanské církve nejen že neudržely své pozice v těchto oblastech, ale že ani nemohly stačit sledovat onen rychlý vývoj vědeckého poznání a zůstávaly stereotypně v pozici opozdilce, ne-li přímo reakčního zastávce starých názorů, často už vyloženě neudržitelných.

1. I. 1960

„Já jsem Hospodin, Bůh tvůj, kterýž jsem tě vyvedl ze země Egyptské... Nebudeš mítí bohů jiných přede mnou.“²

Bohů bylo mnoho; všude bylo plno bohů. V tomto ovzduší mělo smysl mluvit o jediném pravém Bohu, skutečném Pánu, Panovníku, Vládcí.

Ale jaký smysl to má dnes? Dnes, kdy se o bozích nikde už nemluví, stává se tento zastaralý termín zbytečnou přítěží.

Je proto třeba najít nové slovo, novou formulaci, nové myšlenkové kontexty, nové pojmové struktury atd. a přeformulovat, přeinterpretovat původní znění zvěsti.

¹ Pravděpodobná datace je odvozena od poznámek datovaných 1. 1. 1960; datace ostatních poznámek není jistá. – Pozn. red.

² Ex 20,2–3; Dt 5,6–7. – Pozn. red.

To tedy znamená, že uprostřed vědy musí zaznít radostná zvěst, uprostřed světa vědou ovládaného a proniknutého. To je obrovský úkol, před nímž stojíme.

1. I. 1960

Dnes však jestliže podrobíme reflexi historicky nahromaděné zkušenosti křesťanské církve, musíme si položit otázku: co skutečně patří ke křesťanské zvěsti tak, že bez toho se tato zvěst nemůže obejít, aniž by přestala být právě křesťanskou, a co je materiálem poplatným době a okolnostem?

Ovšem že pokus o purifikaci křesťanské zvěsti by byl nehorázným omylem. Nemůžeme se pokoušet destilovat – nezbylo by nám totiž nic. Čistá zvěst je nonsense. Je jediná cesta: reinterpretační.

Nemůže to však být reinterpretační theologická; theologie je vázána na tradiční interpretaci, je „strážkyní ohně“. Že spolu s ohněm přechovává také mnoho popela, je jiná otázka. Popel je dobrý k tomu, aby žhavé uhlíky nevychladly a aby z nich bylo možno v případě potřeby rozdmýchat nový žár. Přece však je nezbytný pokus o nové formulace, nové interpretace. To je pak úkolem křesťanské filosofie.

1. I. 1960

1. existenční závislost lidstva na moderní vědě a technice
2. duch moder[ní] vědy proniká do lidského stylu života a myšlení
3. přesvědčivost, autorita vědy v otázce pravdy
4. nemožnost dvojího života a dvojího myšlení
5. Víra si musí osvojit vědecké metody i výsledky
6. Věda musí dávat naději
7. To znamená jednak rekonstrukci vědy, jednak reinterpretační kerygmatu
8. Nelze udržovat v umělé separaci dvě oblasti lidského života; cílem je sjednocení. Jinak je na postupu choroba (duševní nemoc).

1. I. 1960

„Naděje zanech, kdo mnou se bereš“

To je nápis na bráně pekelné v Dantově *B[ožské] komedii*.³ Je vhodné si ho připamatovat. Věda, která nechce mít nic společného s lidskou nadějí, nemůže připravit člověku leč peklo.

1. I. 1960

Věda má vzhledem k cestě lidstva (cestě člověka) jaksi tangenciální charakter: má zřetelnou tendenci opustit cestu, která vede v lidské perspektivě, tj. odtrhnout se od cesty člověka a jít cestou ne-lidskou, na člověku nezávislou. Avšak svým původem i určením je věda *lidskou vědou*. Proto musí být nutně neustále dolaďována, aby harmonizovala s celkem lidského života. Je to v zájmu vědy samotné: neexistuje věda bez závislosti na lidských dějinách. Věda, která by se vymkla z této závislosti, nepřežila by ani o den zánik lidského rodu, k němuž by tak nezbytně

³ Srv. D. Alighieri, *Božská komedie*, přel. O. F. Babler, Praha 1965², str. 16 (Peklo, Zpěv třetí): „Kdo vchází mnou, ať naděje se zhostí!“ – Pozn. red.

ve svém odcizení v posledu vedla. Budoucnost vědy je naprosto závislá na budoucnosti lidstva; závislost je tedy, jak vidíme, oboustranná.

To však právě zavazuje rovným dílem obě strany. Nejen člověk musí celou oblast vědy vintegrovat do svého života, ale také věda musí být ustavičně nesena vědomím, že poslání člověka, jeho budoucnost je posledním svrchovaným rozhodčím o platnosti vědeckých teorií a správnosti či přípustnosti konkrétního vědeckého úsilí.

1. I. 1960

Křesťanská víra a moderní věda

Ačkoli otázka vyjádřená nadpisem těchto úvah má už svá leta, přece zůstává v několikerém smyslu nevyjasněna. To je asi hlavním důvodem mnohého nedorozumění, které má svůj původ nejen v řadách těch, kteří z vnějška přicházejí do styku s křesťanstvím a křesťany, ale velmi často u křesťanů samých.

Podívejme se nejprve na přednášku dobře známého hamburského fyzika Carl[a] Friedrich[a] von Weizsäckera z 3. listopadu 1958, která vyšla loňského roku v Berlíně jako 2. sešit sbírky *Evangelische Stimmen zur Zeit*.⁴ Současně vzpomeneme dvou prací J. M. Lochmana (*Otázky kosmologie* z r. 1957,⁵ *Křesťanské učení o světě* in: *Theol. příl. KR* 1957, str. 131–136).⁶ A konečně upozorníme na myšlenkový pokus P. Teilharda de Chardin, k němuž se ovšem chceme jindy vrátit podrobněji.

Svět, v němž dnes celé lidstvo žije, je nesmírně poznamenán vědou a technikou; je tomu dokonce tak, že současné lidstvo by bez použití techniky nemohlo prostě existovat v počtu, který brzo dosáhne 3 miliard lidí. Nejen obrovský průmysl, ale také lékařská věda umožňují na Zemi život nebývalému počtu lidí. Bez vědy a techniky se prostě dnes už nemůžeme obejít. Weizsäcker však ukazuje, že vedle těchto kladů připravila moderní věda a technika k použití nejhroživější zbraně, které ohrožují také celé lidstvo. Ale nejen zbraně: moderní technika dává člověku k dispozici prostředky, které přes své pozitivní určení mohou být zneužity (kterých může být zneužito). Jen bychom se vyhýbali problému, kdybychom říkali, že nehody a katastrofy nepatří k vědě; skutečností zůstává, že k nim dochází...⁷

Carl Friedrich von Weizsäcker: *Christlicher Glaube und Naturwissenschaft*
Berlin 1959 (Evang[elische] Verlagsanstalt)

1. Auseinandersetzung zwischen

dem christlichen Glauben und der Naturwissenschaft

⁴ C. F. von Weizsäcker, *Christlicher Glaube und Naturwissenschaft*, Berlin 1959. – Pozn. red.

⁵ J. M. Lochman, *Otázky kosmologie*, Praha 1957. – Pozn. red.

⁶ J. M. Lochman, *Křesťanské učení o světě*, in: *Theologická příloha Křesťanská revue*, 1957, č. 5 (příloha k č. 10), str. 131–136. – Pozn. red.

⁷ Zde text končí. – Pozn. red.

der die christliche Zeit, die wir in der Weltgeschichte seit nun bald 2 000 Jahren kennen, geformt und bestimmt hat

die das jetzt heraufgekommene Zeitalter entscheidend formt

Grundsätzlich wird sich uns zunächst die Frage stellen müssen, ob diese beiden Zeiten einander ablösen, ob sie vielleicht Gegner sind oder – wie ich eher meinen möchte – ob sie vielleicht zwei verschiedene Aspekte ein und desselben darstellen. (S. 3.)

Nelze předem odhadnout, nakolik bude tato mylná myšlenka významná pro další W[eizsäcker]ův postup. Nicméně chyba je veliká. Znamená relativizaci, resp. přímo přezírání významu konkrétnosti v čase, v historii. Dvě různé doby nemohou být takto uváděny na společného jmenovatele, nemohou být chápány jako aspekty něčeho, co je na časovém průběhu nezúčastněno, co je na něm nezávislé.

2. W[eizsäcker] správně odmítá starou formulaci rozdílu obojího náhledu na vznik, původ nebo „věčnost“ věta (S. 4); má za to, že je třeba zkoumat, co pro křesťanské myšlení znamená centrální obor dnešní fyziky (fyzikální přírodovědy), totiž atomová fyzika a její filosofická interpretace. Bohužel se touto otázkou nadále nezabývá, abychom mohli posoudit správnost jeho myšlenkového postupu na této linii. Že však se domnívá, že kosmogonické schéma, jímž se z důvodů, které uvádí, bude v dalším zabývat, je sice snadnější, ale méně důležité, to je třeba problematizovat a opatřit otazníkem. (Na tomto místě srovnat s P. Teilhardem de Chardin.)

S. 9: W[eizsäcker] se domnívá, že v budoucnu přírodovědecky orientovaná psychologie, používající podobných kauzálně-empiricko-racionálních metod výzkumu (jako přírodověda) nám pomůže proniknout k bližšímu poznání člověka (fungování lidského duševního života). To je věc zcela pochybná, svědčící o malé erudici W[eizsäcker]ově za hranicemi fyziky.

Vývoj prý půjde *touto cestou* (9).

S. 10–11: oddisputování „dvojznačnosti“ vědy a techniky příkladem použití atomových zbraní anebo automobilové nehody jako netechnických (protitechnických) příhod je primitivní a nedotýká se základní otázky *sociologické*. Také tam, kde nedochází ke katastrofám (větším či malým, jako je autonehoda) má technická věda svůj vliv na lidský život, který nelze redukovat na nástrojovou užitečnost. Lidské chování, lidský životní styl, způsob myšlení, osobní vztahy mezi lidmi, duchovní a morální profil lidí se prudce nebo zvolna mění předem nekontrolovatelným způsobem. To není jen otázka toho, že nebezpečí katastrof se lze vyhnout (v zásadě), ale že fakticky k nim přece dochází (s. 11–12).

S. 14. Weder „Technik“ noch „Naturwissenschaft“ aber enthalten in sich die Erkenntnis vom Wesen des Menschen...

proto nemůže být „Kern einer Religion“

S. 14. Výklad o náboženstvích (jak potřebují pevnou dogmatickou výstavbu, nehledě na pravdivost, na niž je třeba spolehnout a nepochybovat) je pochybný. Pochybnost je součástí víry; v tom jde (má jít) víra ještě dále než věda.

Stejně tak (14–15) netvrdit nic o věcech, o nichž nic nevíme, zůstává článkem vědy stejně jako článkem víry. (Co to je: „vědět“?)

S. 15 Zcela pochybná partie: „... daß – meiner Überzeugung nach – jene Fragen, welche die Wissenschaft ihrem Wesen nach nicht beantworten kann und, soweit sie sich selbst richtig versteht, auch gar nicht zu beantworten versucht, eben jene Fragen sind, um die es im christlichen Glauben geht.“

S. 16 Musíme prý činit životní rozhodnutí, aniž bychom měli možnost je odsunout do doby, až budeme vše vědět (přírodovědecky); víra (právě v křesťanském smyslu) prý znamená právě na takových místech být hotov a schopen rozhodnutí, i když víme, že věci jsou neprůhledné. To je zcela chybné. Okolnost, že se můžeme rozhodovat, když situace je neprůhledná, znamená naopak, že v rozhodnutí je komponenta, která neodvisí od správného rozpoznání stavu věcí a která přesto není (nemusí) být slepá. Tato komponenta však funguje nejen tam, kde *není* pravdivého poznání, nýbrž i tam, kde je k dispozici. Dokonce je tomu tak, že poznání je jednou z funkcí této základní komponenty. (To by znamenalo vyložit rozdíl subjektivního a subjektivního.) To znamená, že v posledu je poznání zakotveno ve víře (nazveme-li vírou onu zakořeněnost ve zdroji všeho, v Pravdě), že je v jistém smyslu nejen poznáním věcí, ale především rozvinutím či lépe realizací víry (skutků z víry) etc.

V minulém roce vyšla přednáška hamburského profesora Carl[a] Friedrich[a] von Weizsäckera (která byla proslovena v Greifswaldu v listopadu 1958) je nám spíše vítanou příležitostí k řadě úvah než šťastným výkladem.⁸

Problém moderní vědy je v jádru vyjádřen otázkou: jak ob stojí člověk, který byl ve svém poznání postaven tváří v tvář nesmírným přírodním i dějinným procesům?

⁸ Původní znění uvedené v závorce (nepřeškrtnuté): „pozoruhodným novým řešením staré otázky“. Na novém odstavci následuje nedokončený přeškrtnutý text: „Základním problémem při řešení otázky vztahu křesťanské víry k moderní vědě je toto: jak ob stojí...“ – Pozn. red.